ياشىسۇن ئازادلىق، دوستلۇق ۋەتىنى
تەڭلىككە يول ئاچقان سوۋېتلەر ئېلى!

بىزنىڭ ۋەتەن

چەت ئەللەردىكى ۋەتەنداشلار
بىلەن مەدەنىي ئالاقە باغلاش
قازاق «ۋەتەن» جەمىيىتىنىڭ
گېزىتى

1983
يىل
دېكابىر
№24 (170)
باھاسى
2 تىيىن

تېچلىق فوندىغا

سېلىنوگراد ئوبلاستىنىڭ ئاۋتوموبىل ھەيدىغۇچىلىرى ھەر يىلى ئۆتىدىغان ئەنئەنىۋىي تېچلىق كۈنلىرىدە ئاكتىۋ ئىشتىراك قىلماقتا.

ئۇلار يېقىندا بولۇپ ئۆتكەن مەزكۇر ئەمگەك مەركىسىدىن چۈشكەن 22 مىڭ 593 سومنى تېچلىق فوندىغا ئۆتكەزدى. بۇ پائالىيەتتە بولۇپمۇ شورتاندى، بېستوبې، ئېرېيمېنتاۋ شوفيورلىرى ئالاھىدە كۆزگە چۈشتى.

* * *

سېلىنوگراد ئوبلاستىنىڭ ئەمگەكچىلىرى جاھان تېچلىقىنى ھىمايە قىلىش يولىدىكى ئاكتىۋ پائالىيىتىنى ۋىجدانلىق، ۋەتەنپەرۋەرلىك ئەمگىكى بىلەن تاپقان تاپاۋىتىنى تېچلىق فوندىغا تەقدىم قىلىش ئارقىلىق ئىپادە قىلماقتا. ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىنىڭ مەردانىسى م. مۇختاروۋ تېچلىق فوندىغا ئۈچ مىڭ سوم ھەدىيە قىلدى.

م. مۇختاروۋ ئۇرۇشنىڭ زەرداۋىنى جىق تارتقان، ئۇرۇش مەيدانىدا كۆرسەتكەن جەڭگىۋارلىقى ئۈچۈن «جاسارىتى ئۈچۈن»، «بۇداپېشتنى ئازات قىلغانلىقى ئۈچۈن» ۋە باشقا مېداللار بىلەن تەقدىرلەنگەن ئەزىمەتتۇر.

سېلىنوگراد شەھىرى.

ھازىرقى ۋە كېلەچەك ئەۋلادلار ئۈچۈن

ئامېرىكا جاھانگىرلىرى پرېزىدېنت رېيگاننىڭ خۇنۇك ھەرىكەتلىرى ۋە ئەيرەڭۋازلىقى ئاقىۋىتىدە ئەجەل ياغدۇرىدىغان دەھشەتلىك قۇراللارنى كېڭەيتىپ ئىشلەپ چىقىرىش يولى بىلەن ھەددىدىن تاشقىرى دارامەت ئېلىش مەخسەتلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا جىددىي ئۇرۇنۇشلىرى نەتىجىسىدە، ھازىرقى كۈندە ھەلىق ئارا ۋەزىيەت ئىنتايىن كەسكىنلىشىپ كەتتى. ئامېرىكا ھەربىي گالۋاڭلىرى يېۋروپىدىكى بەزىبىر مەملىكەتلەر زېمىنىگە قىرغىنچىلىق قۇرالى بولغان يادرو راكېتىلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا باشلىدى.

تېچلىققا قارشى ھېچ قاچان بولۇپ كۆرمىگەن زور خوۋۇپ- خەتەر تۇغۇلماقتا. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبىرى يۇرىي ۋلادىمىروۋىچ ئاندروپوۋنىڭ باياناتى دۇنيانى ھازىرقى ۋە كېلەچەك ئەۋلادلار ئۈچۈن ساقلاپ قېلىشقا قارىتىلغان دادىل ۋە پرىنسىپال قەدەملەردىندۇر ۋە ئەجەل ئۇرۇغىنى چېچىۋاتقان قۇزغۇنلارغا بېرىلگەن ئېگىشلىك دەككىدۇر.

يەر يۈزىدىكى تېچلىقنى سۆيىدىغان، ئۇنى ئەزىزلەيدىغان ئىزگۈ نىيەتلىك ئىنسانلار ھاياتنى ساقلاپ قېلىشنى ئۈمۈت قىلىپ، مەزكۇر باياناتنى يېنىپ- يېنىپ تۇتۇپ، ئۇنىڭدىن ئىلھام ئېلىپ، تېچلىقنىڭ جەزمەن تەنتەنە قىلىدىغانلىقىغا كامىل ئىشىنىدۇ.

سوۋېت ھۆكۈمىتى رەھبىرىنىڭ ئادەمزاتنى پەقەت ئۇنىڭ ئەقىل- پاراسىتىلا بۇ خوۋۇپتىن ساقلاپ قېلىشى مۇمكىن، ھازىرقى ۋە كېلەچەك ئەۋلادلارنى يادرو ئۇرۇشى ئاپىتىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش يولىدا سوۋېت ئىتتىپاقى بارلىق لازىم بولغان چارىلارنى قوللىنىدۇ، دېگەن سۆزلىرى ئىزگۈ نىيەتلىك ئادەمزاتنىڭ قىزغىن قوللاپ- قۇۋۋەتلىشىگە سازاۋەر بولماقتا.

ئىزگۈ مەقسەت يولىدا

چىمكەنت ئوبلاستىنىڭ يېزا بىناكارلىرى سوۋېت ھۆكۈمىتىنىڭ رەھبىرى يولداش يۇ. ۋ. ئاندروپوۋنىڭ باياناتىنى سەممىي قوللاپ- قۇۋۋەتلەيدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈشمەكتە. قۇرۇلۇش باشلىقىنىڭ ئورۇنباسارى ز. ئورمانوۋ مۇنداق دېدى:

—يۇ. ۋ. ئاندروپوۋ باياناتىنىڭ يەر يۈزىدىكى تېچلىقپەرۋەر ھەر بىر ئىنساننىڭ كۆڭلىدىن چىقىپ تۇرغانلىقىغا كامىل ئىشىنىمەن. سەۋەۋى، ئۇنىڭدا ئىزگۈ نىيەت سوۋېت خەلقىنىڭ ئېسىل ئىستەكلىرى يارقىن ئەكس ئېتىلگەن. مۇپاسسا ئاسمان بارلىقىمىز ئۈچۈن قىممەتلىك. شۇڭلاشقا بۇ يولدا ئەستايىدىل كۈرەش قىلىمىز. ئۆز ئەمگىكىمىز ئارقىلىق ۋەتىنىمىز كۈچ- قۇۋىتىنى ئاشۇرۇشقا تېگىشلىك ھەسسە قوشىمىز.

150 ئىشچى يەكدىللىك بىلەن شەنبىلىك ئۇيۇشتۇردى. ئۇلار چۇبار يېزىسىدىكى بىر چوڭ قۇرۇلۇشتا ئىشلەپ، شەنبىلىكتىن چۈشكەن مەبلەغنى تولۇغى بىلەن تېچلىق فوندىغا تەقدىم قىلىشتى.

چىمكەنت شەھىرى.

چوڭ ئالمۇتا كانالى

يەتتىسۇ تەۋەسىدە، ئالمۇتا ئوبلاستىنىڭ چېلەك، ئەمگەكچى قازاق، تالغىر، ئىلى ۋە خەشكەلەڭ رايونلىرى ئارقىلىق ئۆتىدىغان چوڭ ئالمۇتا كانالىنىڭ قۇرۇلۇشى سۈرئەتلىك ئېلىپ بېرىلماقتا. بۇ كۈنلەردە ئۇنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمى پۈتۈپ قالدى. چېلەك دەرياسىنىڭ ژۇقۇرىسىدىكى بارتوغاي سۇ ئامبىرىدىن باشلىنىدىغان مەزكۇر چوڭ ئىنشائەتنىڭ ئۇمۇمىي ئۇزۇنلۇغى 174 كىلومېتر بولۇپ، ئۇ ئالمۇتا شەھىرى ئارقىلىق چامالغان ئوستىڭىگە تۇتىشىدۇ. ئۇنىڭ يۈز ئون كىلومېتىرلىق مۇساپىسى تومۇر- بېتون بىلەن قاپلىنىپ، يەر ئاستىدىن ئوتسە، 60 كىلومېتردىن ئوشۇغى يەر ئۈستىدىن ئوتىدۇ. كانالنىڭ كەڭلىگى ئوندىن ژىگىرمە مېترغىچە، چوڭقۇرلىغى يەر تۈزۈلۈشىگە قاراپ 3 مېتردىن 5 مېترغا قەدەر بولىدۇ.

بارتوغاي سۇ ئامبىرىنىڭ ئۇمۇمىي كۆلەمى ئون تورت كۋادرات كىلومېتىرنى تەشكىل قىلىدۇ. سۇنىي كۆلنىڭ سۇ زاپاسى مەڭگۈ قارلار ۋە مۇزلارنىڭ ياز كۈنلىرى ئېرىش ھېساۋىغا تولۇقتۇرۇلىدۇ.

كانال سۈيى بىلەن ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئېرىلغۇ يەرلەر ۋە ئوتلاقلار سۇغىرىلىدۇ.

بۇ زور كۆلەمدىكى ئېگىلىك ئىشلىرى بەش يۈزگە يېقىن سۇ ئىنشائەتلىرى ياردىمىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ. مۇندا باشقىمۇ ياردەمچى قۇرۇلۇشلارمۇ ئېلىپ بېرىلماقتا.

كانال پايتەختىمىزنىڭ غەربىي- شىمال قىسمى ئارقىلىق يەتتە كىلومېتر يەرنى بېسىپ ئوتىدۇ. نەتىجىدە بۇ چارە، بىر تەرەپتىن، شەھەر يېنىدىكى چوڭ ئالمۇتا ئوستىڭىنىڭ سۈيىنى كۆپەيتسە، ئىككىنچى تەرەپتىن، شەھەر ئاھالىسىنى ئىچىملىك سۇ بىلەن تەمىنلەشكە ياردەم قىلىدۇ. شۇنىڭدەك، شەھەردە كانالنى بويلاپ دەرەقزارلىقلار، باغلار، گۈلخانىلار بەرپا قىلىنىپ، ئىستىراھەت جايلىرى بارلىققا كەلتۈرىلىدۇ.

خەلق ئېگىلىگى ئۈچۈن زور ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان بۇ ئىنشائەت قۇرۇلۇشى ئۇمۇم خەلق ئىشى بولۇپ قالدى. بۇ ئىشقا قازاقستانلىقلارغا دولىتىمىزنىڭ جاي- جايلىرىدىن قۇرۇلۇشچىلار ياردەمگە كەلدى. بۇ خۇسۇستا باشقا جۇمھۇرىيەتلەردىن زامانىۋىي سوۋېت تېخنىكاسى بىلەن قۇراللانغان ئوتتۇزدىن ئارتۇق قۇرۇلۇش تەشكىلاتىنىڭ ياردىمىنى مىسالغا كەلتۈرسەك، كۇپايە بولسا كېرەك. مىڭلىغان قۇرۇلۇشچىلار ژۇقۇرى كورسەتكۈچلەرگە يەتمەكتە.

ئالدىمىزدىكى باھاردا كانالنىڭ ئالمۇتىغا قەدەر بولغان قىسمىنى ئىشقا چۈشىرىش كۆزدە تۇتۇلماقتا.

كانال تولۇق پايدىلىنىشقا بېرىلگەن ۋاقىتتا كۆلەمى 115 مىڭ گېكتار ئېرىلغۇ يەر سۇغىرىلىدۇ. مانا شۇ يېڭى يەرلەردە بىر نەچچە سوۋخوزلارنى تەشكىل قىلىش پىلانلانماقتا.

ئېگىشلىك ئاگرو تېخنىكالىق ۋە سۇغىرىش سىستېمىلىرى تولۇق ئىشقا چۈشكەندە، پايتەختىمىزدىكى ۋە ئالمۇتا ئوبلاستىدىكى 2 مىللىونغا قەدەر ئاھالىنى يېزا ئېگىلىك مەھسۇلاتلىرى بىلەن ئۈزلۈكسىز تەمىنلەشكە كەڭ قولايلىق شارائىتلار يارىتىلىدۇ.

ئا. نورووۋ.

كانال قۇرۇلۇشىدىكى نەمۇنىچى ئىشچىلاردىن ن. دىلمانوۋ.

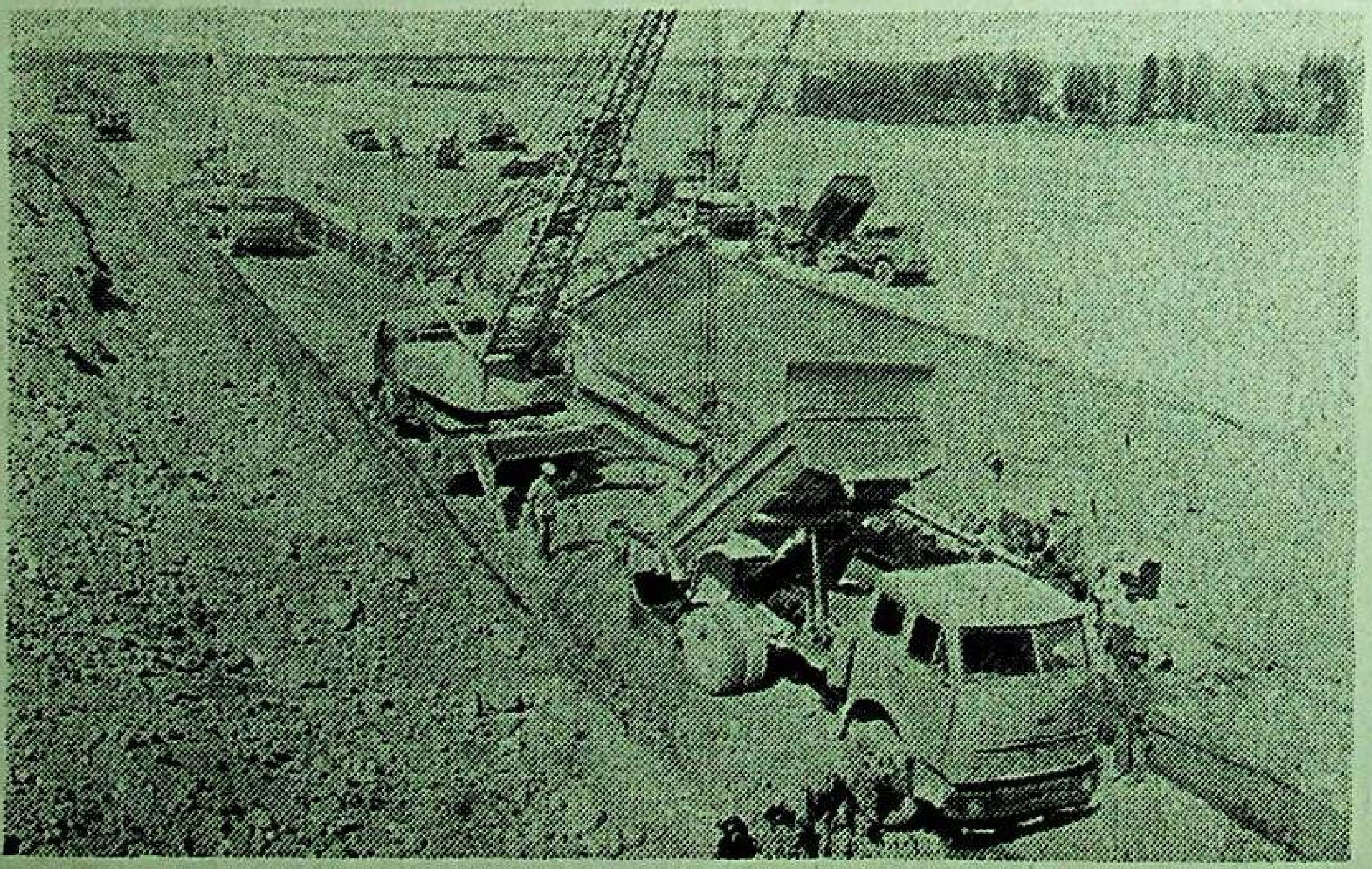

كانال قۇرۇلۇشىدىن كورۇنۇش.

سۈرەتتە: سسسر خەلق ئارتىستى، پروفېسسور خادىشا بوكېيېۋا ئاكتيورلۇق ماھارەت خۇسۇسىدا دەرس ئۆتكەزمەكتە.

بۇ يەردىن تالانتلار ئۇچۇم بولدى

پروفېسسور سەكېن دورجېنوۋ ئۆزى رەھبەرلىك قىلىۋاتقان بىلىم يۇرتى ھەققىدە، ئۇنى تاماملاپ چىقىپ، ئۇ كۆزلەردە خېلىلا داڭ چىقارغان سابىق شاگىرتلار، شۇنداقلا ئۆز ئىشىنىڭ ماھىرلىرى بولغان ئوقۇتقۇچىلار ۋە پروفېسسورلار ھەققىدە زور مەمنۇنلۇق بىلەن سۆز ئېچىشقا باشلىدى.

بىزنىڭ بۇ قىزغىن ۋە مەزمۇنلۇق سۆھبىتىمىزنىڭ بېشىدىلا ياش رېكتور ئېمىشكىلدۇ، گەپنى ئىنستىتۇتتا قازاق تىلىنى ئوقۇتۇشقا قانچىلىك زۆرۈرى تەلەپ قويۇلۇپ، ئېتىۋار بېرىلىدىغانلىقىدىن باشلىدى. بۇ مېنى بىراز ھەيران قالدۇردى. ئۇنى سەزگەن پروفېسسور:

-بىزنىڭ ئىنستىتۇتتا قازاق تىلىنى ئوقۇتۇشقا خۇددى فىلولوگىيە فاكۇلتېتلىرىدىكىگە ئوخشاشلا تەلەپ قويىلىدۇ. چۈنكى مىللىي مەدەنىيەتنىڭ ئاساسلىق بەلگۈسى بولغان ئانا تىلىنى، ئۇنىڭ نورمىلىرىنى، گرامماتىكىلىق قۇرۇلۇشىنى، ھەتتا فونېتىكا، ئورفوئېپىيە قاتارلىق پەنلەرنى مۇكەممەل بىلمىگەن ئارتىست، رېژىسسيور ۋە سەنئەتكارنىڭ ئوبرازى، مىللىي خاراكتېر يارىتىشى، ئوتمۇش دەۋرلەرنىڭ ئالاھىدىلىكىگە، مىللىي پسىخولوگىيەگە چوكۇپ، ئىجادىي پائالىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشى مۇمكىن ئەمەس. بۇ تېرىقىدا پىكىر يۈرگۈزۈشتە ئاساسلىق مەنتىقە بار بولۇپ، ئۇ ھەقىقىي ئەھۋالنى ئىنتايىن توغرا ئەكس ئەتتۈرسە كېرەك، ئەلۋەتتە.

مەزكۇر بىلىم يۇرتىدا ئانا تىلىنى ئوقۇتۇشقا شۇ قەدەر تەلەپ قويۇش نەتىجىسىدە بۇ دەرگاھ يۈكسەك سەۋىيەگە ئىگە بولغان ھەقىقىي مەناسىدىكى مىللىي سەنئەتكارلارنى تەييارلاشقا ئىمكانىيەت بەرمەكتە.

بىز سۆز قىلىۋاتقان ئالمۇتا تېياتر- رەسساملىق ئىنستىتۇتى جۇمھۇرىيىتىمىزدىكى بىردىن- بىر ۋە ئەڭ ياش ئوقۇش ئورنىدۇر.

-بىزنىڭ ئىنستىتۇتىمىز سان جەھەتتىن كۈندىن- كۈنگە كوپىيىۋاتقان قازاق تېياترلىرىغا ئارتىستلارنى ۋە رېژىسسيورلارنى تەييارلاش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش مەخسىتىدە 1977- يىلى ئېچىلغان،- دېدى رېكتور.- بىز دراما، مۇزىكىلىق كومېدىيە ۋە كىنو ئارتىستلىرىنى يېتىشتۈرىمىز. ئۇنىڭدىن باشقا تېياتر رەسساملىرى، گرافىك رەسساملار، ئويمىكارلار ۋە قازاقستان، قىرغىزستان جۇمھۇرىيەتلىرىگە توقۇمىچىلىق سانائىتى ئۈچۈن رەسساملار تەييارلايمىز.

ئالمۇتا تېياتر- رەسساملىق ئىنستىتۇتىدا كوپ مىللەتلىك سەنئىتىمىزنىڭ كېلەچەك ئىجادكارلىرى چوڭقۇر بەدىي مەلۇمات ۋە ئەتراپلىق تەلىم- تەربىيە ئالىدۇ. ئۇلار ئۆز خەلقىنىڭ ئالدىدىكى بۈيۈك گراژدانلىق بورچىنى ياخشى ھىس قىلىدۇ. شۇڭلاشقىمۇ ياشلىق كۈچ- غەيرىتىنى، پۈتكۈل قايناق قابىلىيىتىنى سەنئەت چوققىلىرىنى ئىگەللەشكە سەپەرۋەر قىلماقتا.

مەزكۇر مەخسۇس ئالىي بىلىم يۇرتىدا ئوقۇپ ژۈرگەن تالانتلىق، سەۋىيەسى ژۇقۇرى ياشلار قايناق ھاياتنى سەنئەت ساھاسىدا يۈكسەك پەللەرگە ئېرىشىش يوللىرىدا دادىل ۋە ئىشەشلىك قەدەم تاشلاپ، تىنىمسىز ئىجادىي ئەمگەك قىلىش تۇپەيلى سەھنىدە ۋە تەسۋىرىي سەنئەتتە دايىم يارقىن ئوبرازلار ۋە يېڭىلىقلار يارىتىپ، كىشىلەرگە شادلىق بەخش ئېتىشكە بېغىشلىماقتا.

ئىنستىتۇتتا ئۇلارنىڭ سەنئەت ئالىمىدە ئەركىن، ئىشەشلىك پەرۋاز قىلىشىغا ۋە كەلگۈسىدە مۇرەككەپ ئىجادىي ۋەزىپىلەرنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالايدىغان ماھىرلار بولۇپ يېتىلىشىگە زور ياردەم كورسىتىلىدۇ.

پۈتكۈل ئوقۇش پروگراممىلىرى ۋە ئوقۇتۇش جەريانلىرى ئەينە شۇ بۈيۈك تەلەپلەر ئاساسىدا، تالانتلارنى تەربىيەلەش تەلەپلىرى ئاساسىدا تۈزۈلگەن. بۇ يەردە ھازىر تەلىم ئېلىپ ژۈرگەن 513 ستۇدېنت قەدىمىي يۇنان ئەدەبىياتى ۋە تېياترى تارىخى، غەربىي يېۋروپا، رۇس ۋە سوۋېت تېياترى تارىخىنى ھەم ئېستېتىكا قاتارلىق پەنلەرنى مۇكەممەل ئۆگىنىپ، ئىگەللەيدۇ.

پروگراممىدا ئاكتيورلۇق ماھارەت، رېژىسسورا، ئۇسسۇل، گىمناستىكا، سەھنە تىلى ۋە رەسىم قاتارلىق مۇھىم مەخسۇس دەرسلەرگە ئىنتايىن كوپ ۋاقىت ئاجرىتىلىپ، ئالاھىدە ئېتىۋار بېرىلمەكتە. پايتەخت تېياترلىرىدا يېڭى سپېكتاكللارنى كورۈشمۇ دەرس سائىتى ئىچىگە كىرىدۇ. بۇ ئىنستىتۇتنىڭ تالىپلىرى بارلىق تېياترلارغا ھەقسىز كىرىش ھوقۇقىغا ئىگە.

ياش ئىجادكارلارنى تەربىيەلەش يولىدا ئۆزىنىڭ بارلىق بىلىمىنى، باي تەجرىبىسىنى سەرىپ قىلىپ كېلىۋاتقان قازاق سەھنىسىنىڭ ماھىرلىرى- سسسر خەلق ئارتىستلىرى ئەزەربەيجان مەمبېتوۋ، خادىشا بوكېيېۋا، ئاسانەلى ئەشىموۋ، فەرىدە شەرىپوۋا، ئىدرىس نوغايبايېۋ، پروفېسسور ئاسقار توقپانوۋ، پروفېسسور رابىغا قانىبايېۋا قاتارلىق پېداگوگلار، سسسر خەلق رەسسامى ك. تېلجانوۋ ۋە باشقىلار ئىنستىتۇتىمىزنىڭ پەخرىدۇر.

رېكتور، پروفېسسور سەكېن دورجېنوۋ ماڭا ئىنستىتۇتنىڭ خەلق ئۈلگىلىرى بويىچە تىكىلگەن ھەر خىل قازاق مىللىي كىيىملىرى ساقلىنىۋاتقان باي سەھنە كىيىمخانىسىنى كورسەتتى. ئۇلارنى ستۇدېنتلار ئۆزلىرى قويغان يېڭى ئويۇنلاردا كىيىپ چىقىدۇ.

بۇفېت، ئاشخانا، ھەقسىز ياتاقخانا تالىپلار ئۈچۈن يارىتىلغان كەڭ مەنىشىي شارائىتلاردىن دېرەك بېرىدۇ. كىتابخانىدا سەنئەتكە دائىر كىتابلارنىڭ ھەممىسى بار. ئوقۇتۇش جەريانلىرىنى تېخىمۇ ياخشىلاش مەخسىتىدە ئىنستىتۇتتا مەخسۇس تەجرىبە تېياترى سېلىنماقتا. ئۇنىڭدا ئىجادىي پائالىيەت قىلىش تۇپەيلى تالىپلار ئۆز ماھارىتىنى ئاشۇرىدۇ، شۇنداقلا پايتەختتىكى بارلىق ئىنستىتۇتلارنىڭ ستۇدېنتلىرىغا ئۆز سپېكتاكللىرىنى كورسىتىپ تۇرىدىغان بولىدۇ.

ئالاھىدە تەكىتلەپ ئوتۇش لازىمكى، بۇ سەنئەت بىلىم يۇرتىنى تالانتلىق ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ چوڭ بىر گۇرۇھى مۇۋەپپەقىيەتلىك تاماملاپ چىقتى. ئۇلار ھازىر جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تېياترىدا ئۈنۈملۈك ئىجادىي پائالىيەت كورسىتىپ كەلمەكتە.

س. ھاسانوۋ.

سۈرەتتە: سسسر خەلق ئارتىستى، چوڭ ئوقۇتقۇچى فەرىدە شەرىپوۋا (سولدىن تورتىنچى) ئۆز شاگىرتلىرى ئارىسىدا.

پۈتكۈل مەدەنىيىتىمىزنىڭ پەخرى

مەشھۇر قازاق كومپوزىتورى، سسسر خەلق ئارتىستى، سسسر دۆلەت مۇكاپىتىنىڭ لائۇرىياتى مۇقان تولېبايېۋنىڭ تۇغۇلغىنىغا 70 يىل تولۇشىنى موسكۋادا بەيرەملەش لېنىنچە مىللىي سىياسەتنىڭ تەنتەنىسى سۈپىتىدە يارقىن ۋاقەگە ئايلاندى. 15- دېكابىردا ئىتتىپاقلار ئۆيىنىڭ كولوننا زالىدا ئۆتكەن تەنتەنىلىك كەچ بۇ شانلىق سەنەگە بېغىشلاندى.

كەچنى سوتسىيالىستىك ئەمگەك قەھرىمانى، سسسر خەلق ئارتىستى، سسسر كومپوزىتورلار ئىتتىپاقى باشقارمىسىنىڭ بىرىنچى سېكرېتارى ت. ن. خرېننىكوۋ كىرىش سۆز بىلەن ئاچتى.

-بۈگۈن بىز قازاق كەسپىي مۇزىكىسى ئاساسچىلىرىدىن بىرسى، مەشھۇر كومپوزىتور مۇقان تولېبايېۋنىڭ تۇغۇلغانلىقىغا 70 يىل تولۇشىنى نىشانلاۋاتىمىز،- دېدى ئۇ.- بۇ ئەجايىپ ماھىر ياش ۋاپات بولدى، لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ ھاياتىدا ھەر خىل ژانىرلاردىكى ئەسەرلەرنى يارىتىپ، ئورۇنلىغان ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ ئۈلگۈرەلىدى. ئۇنىڭ ئەسەرلىرى پەقەت قازاق خەلقىنىڭلا ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل بىزنىڭ كۆپ مىللەتلىك سوۋېت مۇزىكىمىزنىڭ مۈلكىگە ئايلاندى. مۇقان تولېبايېۋ قازاقستان سسر دۆلەت گىمنى ئاۋتورلىرىنىڭ بىرى بولدى.

كومپوزىتورنىڭ بىزگە قالدۇرغان باي مەنىۋى مىراسىدا بۈيۈك تالانت، ھەقىقىي ئىلھام، زور ماھارەت ئىز- تامغىلىرى بار. ئۇنىڭ سەنئىتى- ھەقىقىي خەلق سەنئىتىدۇر.

مۇقان تولېبايېۋ- بىزنىڭ بارلىق سوۋېت مەدەنىيىتىمىزنىڭ پەخرى. ئۇنىڭ ئىجادىيىتىنىڭ ئەھمىيىتى زور بولۇپ، بىزنىڭ مەملىكىتىمىزنىڭ دائىرىسىدىن چىقىپ، پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ بايلىقىغا ئايلاندى. ئۆز خەلقىنىڭ گۈزەل ئىدىيالىرىنى چوڭ سەنئەتكار ئاۋازى بىلەن گەۋدىلەندۈرگەن مەشھۇر كومپوزىتورنىڭ خاتىرىسى ئەبەدىي ياشايدۇ.

كەچتە قازاقستان كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ سېكرېتارى ك. ق. قازىباييېۋ «مۇقان تولېبايېۋ توغرىلىق سۆز» ماۋزۇلۇق دوكلاد بىلەن سۆزگە چىقتى.

سوتسىيالىستىك ئەمگەك قەھرىمانى، سسسر خەلق ئارتىستى، سسسر دۆلەت مۇكاپىتىنىڭ لائۇرىياتى ن. گ. ژىگانوۋ (تاتارىستان) م. تولېبايېۋ بىلەن بولغان ئۇچرىشىشلار توغرىلىق خاتىرىلىرى بىلەن ئورتاقلاشتى.

-مەن قازاق زېمىنىدا تۇغۇلدۇم ۋە ئوستۇم،- دېدى ئۇ.- قازاق مۇزىكىسىنى بىلىمەن ۋە ئىنتايىن ياخشى كورىمەن. شۇ چاغلاردا تېخى ياش تولېبايېۋنىڭ ئىجادىيىتىدە خەلق ئاھاڭلىرىنىڭ جۈرئەتلىك ۋە ئالاھىدىلىكى بىلەن رىۋاجلانغانلىقىغا زوقلىناتتىم. قازاق ئاكادېمىيەلىك ئوپېرا ۋە بالېت تېياترىنىڭ سەھنىسىدە «ئامانگېلدى» سپېكتاكلى مۇۋەپپەقىيەتلىك قويۇلدى، كوپ ئوتمەي «بىرجان ۋە سارا» ئوپېراسى مەيدانغا كەلدى. ئۇ مېنىڭدە ناھايىتى چوڭ تەسىرات قالدۇردى! قىسقا ۋاقىت ئىچىدە تولېبايېۋ مەشھۇر ماھىر دەرىجىسىگە يېتىشتى.

كەچ ئاخىرىدا قازاقستان سەنئەت ماھىرلىرىنىڭ ئىجراسىدا مۇقان تولېبايېۋ ئەسەرلىرىدىن چوڭ كونسېرت قويۇلدى.

(تاسس).

خېرىدارلار خۇش بولىدى

دەم ئېلىش كۈنى ئىدى. مەن كەلگەندە مەركىزىي ئۇنىۋېرسال ماگازىنىدا ئادەتتىكى ئىش كۈنى باشلىنىپ كەتكەن بولۇپ، بىر مەھەللە يەرنى ئېلىپ ياتقان ئۈچ قەۋەتلىك بۇ چوڭ، ئازادە بىنانىڭ ئىچى خېرىدارلارغا لىق توشۇپتۇ. گىلەم بولۇمىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، مەن قەدىناس دوستلۇرۇمدىن بىرسى سەمەت بىلەن ئۇنىڭ رەپىقىسى مەخپىرەتنى كۆرۈپ قالدىم. ئۆتۈپ كېتىشنى توغرا كۆرمەستىن مەن ئۇلار تەرەپكە بۇرۇلدۇم.

«ئەنە، ئەۋۇ ياخشىراقمىكىن، ياكى مونۇ گىلەممۇ؟ ياشلارغا يېشىلىنى ئەمەس، قىزىلىنى ئالايلۇق» دېيىشىپ، ئۆز ئارا مەسلىھەت بىلەن بولۇپ كېتىپ، ئۇلار مېنى بايقىمىدى.

ئۇلارنىڭ خۇش كەيپىياتىغا، مەسلىھەتلىرىگە دەخىل بولۇشنىڭ نېمە كېرىگى بار دەپمۇ باقتىم، ئاندىن، تورگىچە ئېسىغلىق قىزىل- جىيا گىلەملىرى بار تۇرۇپ، يەنە گىلەم سېتىۋالماقچى بولغىنى نېمىسى دەپمۇ باقتىم. ئەيتەۋىر، ئوقۇپ كېتەي دېگەن ئويى بىلەن سايىتوۋلارنى ئېرىراقتىن كۆزۈتۈپ تۇرۇپ قالدىم.

سەمەت- ئىشچى ئادەم. ئالمۇتا مېبېل فابرىكىسىدا ئىشلەيدۇ. ئۇنى ھېچ كىم ئەللىك ياشقا كەلگەن دېمەيدۇ. چاچلىرى تۈم قارا، پېشانىسىدا بىر تال قورۇق يوق. شۇڭا بۇ كىشىگە ئوتتۇزدىن ئارتۇق ياشنى ھېچ كىم بەرمەس ئىدى. ئەندى مەخپىرەت بولسا كۆپ بالىلىق ئانا بولسىمۇ، چىرايى، قەددى- قامىتى كېلىشكەن ئايال.

ئۇلار ئاخىر ئىككى گىلەم ئېلىپ چىقىپ كېلىۋاتقاندا، سايىتوۋلار بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ، ئەھۋال سوراشتۇق.

—بىردىنلا ئىككى گىلەم سېتىپ ئالغانلىرىڭغا قارىغاندا بىر خۇشاللىق بار ئوخشايدۇ-دە؟!

—دە... بالىلىرىمىز چوڭ بولۇپ قالدى. شۇلارغا ئاتاپ ئېلىۋاتقىنىمىز،— دېدى مەخپىرەت.

—مونۇ بىزنىڭ مەخپىرەت: «ئاتىدىرىغان شەيتاننىڭ ئىشى» دېسە مەن زادىلا قىلىپ كۆلەتتىم. بۇ قېتىم تاق موشۇ گىلەمگە كەلگەندە، شۇ گەپنى راسمۇ دەپ قالدىم،— دېدى سەمەت. ئاندىن رەپىقىسىگە قاراپ ئېڭىكىنى كۆتىرىپ قويدى-دە، ماڭا: «بۇ چاقچاق» دېگەندەك كۆزىنى قىستى. ئاندىن ئويدە بولغان مونۇ بىر ئەھۋالنى سۆزلەپ بەردى.

بۇلار گىلەم ئېلىشقا ئوتكەن يەكشەنبە كۈنى چىقماقچى بولۇشقان ئىكەن. لېكىن شۇ كۈنى ئادەتتە ئايىغى يېنىك سەمەت، ھويلىدىكى بىر ئىشلار بىلەن بەنت بولۇپ، ھازىر- ھازىر بىلەن چۈش بولۇپ كېتىپ، چۈشتىن كېيىن ئۆيلىرىگە مېھمانلار كېلىپ، شۇنىڭ بىلەن ماگازىنغا بارالمايدۇ.

ئەردا كۆپ ئوتمەي گىلەم قاتارلىق بۇيۇملارنىڭ پارچىلاپ سېتىش باھاسىنىڭ ئەرزانلىتىلغانلىقى ھەققىدىكى ھۆكۈمەت قارارى چىقىدۇ. سەمەتنىڭ ھازىرقى چاقچىقىمۇ شۇنىڭ ئىشارىسىدەك بىلىندى. شۇ يەردە تۇرۇپلا ھېساپلاپ كۆردۇق. قارار بويىچە گىلەم ژىگىرمە پروتسېنت ئەرزانلىتىلغاچقا، بۇلار بىر گىلەمدىن 160 سوم، ئىككى گىلەمدىن 320 سوم ئىختىسات قىلىغان. بۇنى ئۆزىمۇ ياخشى ھېساپلاپ بىلىپ تۇرغان مەخپىرەت يولدىشىغا قاراپ:

— بۇ گىلەملەرنى ئوتكەن ھەپتىدە ئالغان بولساق، مۇنچىۋالا پۇل يانچۇغىمىزدا قالماس ئىدى. دادىسى، مەن ھۆكۈمەتنىڭ بۇ قارارىنى خاتا ئوقىمىسام، خولودىلنىكلار 15 پروتسېنت ئەرزانلىتىلغان بولسا كېرەك. موشۇ ئىختىسات قىلىنغان پۇلغا بالىلارغا خولودىلنىك ئالساق، قانداق بولاركىن؟— دېدى.

بۇلار گىلەملەرنى ماڭا تاشلاپ، ئۆزلىرى يەنە ماگازىنغا كىرىشتى. مەن بۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ تۇرۇپ، ھۆكۈمەتنىڭ ئايرىم بۇيۇملارنىڭ پارچىلاپ سېتىش باھاسىنى چۈشەرگەنلىكى توغرىسىدىكى قارارىنىڭ ھەر بىر ئائىلىگە تۇرمۇشنى قانچىلىك ياخشى ئىمكانىيەتلەرنى تۇغدۇرۇپ بەرگەنلىكىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلدىم.

ئاتالمىش قارارىدا گىلەملەر بىلەن گىلەم بۇيۇملىرى، قاراكول، قۇندۇز، بۇلغۇن مويلىرىدىن ئىشلەنگەن بۇيۇملار، شۇنداقلا تېلېۋىزورلار، رادىولارنىڭ ئايرىم ماركىلىرى، خولودىلنىكلارنىڭ، كىنو، فوتو ئاپپاراتلارنىڭ، سائەتلەرنىڭ ۋە باشقا مەدەنىي تاۋارلارنىڭ باھاسىنىڭ 13 پروتسېنتتىن 30 پروتسېنتقا قەدەر ئەرزانلىتىلغانلىقى كۆرسىتىلگەن. دۆلەت باھا كومىتېتىنىڭ خەۋىرىگە قارىغاندا، پارچىلاپ سېتىش نەرقى يەنە 2,6 مىلليارد سومغا ئەرزانلىغان.

ئەمگەكچىلەرنىڭ تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن كۆپلىگەن بۇيۇملارنى ئىشلەپ چىقىرىشتا ئېلىمىزنىڭ قانچىلىك ئالغا باسقانلىقىنى ھەر بىر سوۋېت ئادىمى ئوچۇق كۆرۈپ تۇرۇپتۇ. ئاساسىي تاۋارلارنىڭ پارچىلاپ سېتىش باھاسى تۇراقلىق ھالدا ساقلانماقتا. مەسىلەن، نانىڭ ۋە باشقا ئاشلىق مەھسۇلاتلىرىنىڭ باھاسى 1954- ژىلقى نەرقىدىن، گۆش، سۈت مەھسۇلاتلىرىنىڭ باھاسى 1962- ژىلقى نەرقىدىن ئۆزگەرمىدى. بۇيۇملارنىڭ ئايرىم تۈرلىرىنىڭ باھاسىنىڭ ئۇمۇمىي كۆتىرىلىشى كېيىنكى 28 ژىل ئىچىدە 9 پروتسېنتلا بولغان بولسا، موشۇ ۋاقىت ئىچىدە ئەمگەك ھەققى 2,5 ھەسسە ئاشتى. بۇيۇملارنى ئىشلەپ چىقىرىشنى ئارتتۇرۇش ۋە ئۇلارنىڭ تەن نەرقىنى كامايتىش ئۈچۈن ھاجەتلىك شارائىتلارنىڭ تۇغدۇرۇلىشى مۇناسىۋىتى بىلەن پارچىلاپ سېتىش باھاسىنىڭ ئەرزانلىشى داۋاملىق بولغۇسى.

ئا. ھۈسەيىن.

شائىرلار ھىممىتى

قازاقستان يازغۇچىلىرى بىلەن شائىرلىرى ئۆزلىرىنىڭ كۆپلىگەن ئەسەرلىرىدە دۇنيانىڭ بارلىق تەرەققىيپەرۋەر كۈچلىرىنى يەر يۈزىدىكى تىنچلىقنى تېخىمۇ ئاكتىۋ قوغداشقا چاقىرماقتا. جۇمھۇرىيىتىمىزدە قەلەم ھەققىنى تىنچلىق فوندىغا ئەۋەتىۋاتقان ئىجاتكارلار سانى كۈندىن- كۈنگە ئاشماقتا.

ئالمۇتا شەھىرىدە ۋ. ئى. لېنىن نامىدىكى سارايدا ئوتكەن پوئېزىيە كېچىسى مانا موشۇ ئالىيجاناپ مەخسەتكە بېغىشلاندى. «شائىرلار تىنچلىقنى قوغداش ئۈچۈن» ماۋزۇلۇق پوئېزىيە كېچىگە كۆپلىگەن ئاتاقلىق شائىرلار قاتناشتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تۇرسۇنخان ئابدۇراخمانوۋا، خالىجان بېكخوجىن، خەمىت ئېرغالىيېۋ، سىرباي ماۋلېنوۋ، تۇمانباي مولداغالىيېۋ، قادىر مىرزالىيېۋ، ئولجاس سۇلېيمېنوۋ، فارىدا ئوڭغارسىنوۋا، مۇختار شاخانوۋ ۋە دولقۇن ياسىنوۋلار (ئۇچقۇن) بار.

كەچ قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى باشقارمىسىنىڭ بىرىنچى سېكرېتارى، ئاتاقلىق زامانىۋىي قازاق شائىرى ئولجاس سۇلېيمېنوۋ رەئىسلىكىدە ئوتتى. ئۇ مەجلىس جەريانىدا ئوتتۇرىغا قويغان پىكىرلىرىدە بۈگۈنكى تەشۋىشلىك زاماندا تىنچلىقنى مۇمكىن قەدەر بارلىق چارىلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ياردىمىدە ھىمايە قىلىپ، ئۇنىڭ ئۈچۈن ھەر كۈن، ھەر سائەتتە ھارماي- تالماي كۈرەش قىلىش لازىملىقىنى زور كۈچ بىلەن تەكىتلىدى.

پوئېزىيە كېچىدىن چۈشكەن ئاقچا تىنچلىق فوندىغا ئەۋەتىلدى.

ئا. قۇربانوۋ.

مويىنچور يادىكارلىغى

مويىنچور يادىكارلىغى ئورخون يادىكارلىقلىرى قاتارىغا كىرىدۇ. بۇ يادىكارلىق 1909- ژىلى موڭغولىيەدىكى **سېلېڭگە** دەرياسى بويىدىكى **شىنى ئۇسۇ دېگەن** جايدىن تېپىلدى. ئۇنى فىنلەندىيەلىك ئالىم گ. ئى. رامستېدت تاپتى.

يادىكارلىقنىڭ تورت تەرىپىدە 600 دىن ئوشۇق سوزنى ئوز ئىچىگە ئالغان 49 قۇر خەت بار. ئۇ سوزلەرنىڭ 86 پروتسېنتى ھازىرقى ئۇيغۇر تىلىدا ساقلانغان.

يادىكارلىق ئۇيغۇر قەبىلىسىنىڭ ئىچىدىن چىققان مويىنچورغا بېغىشلانغان. ئۇنىڭدا ھېكايە قىلىنىدىغان ۋاقىئەلەر تارىخىي بولۇش بىلەن بىر قاتاردا، باشقا ئورخون يادىكارلىقلىرىدا سوز بولىدىغان ۋاقىئەلەر بىلەنمۇ زىچ مۇناسىۋەتلىك. شۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن مويىنچورغا قەدەر بولغان بەزى بىر تارىخىي شارائىتلارغا توختىلىپ ئوتۇش ئورۇنلۇق بولسا كېرەك.

تۈركىي قەبىلىلەر 5- ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىغا قەدەر جۇجانلارغا بېقىنىپ كەلدى. 6- ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا تابغاشلارغا بېقىندىغان بىر تۈركۈم قەبىلىلەر ئورخۇن دەرياسى بويلىرىنى ماكانلىدى. 552- ژىلى بۇمىن خاقان باشچىلىقىدىكى تۈركىي قەبىلىلەر جۇجانلارغا قارشى قوزغالدى. بۇ ژۇرۇش ئوڭۇشلۇق بولدى. تۈركىي قەبىلىلەر جۇجانلارنى يېڭىپ، تۈركىي خاقاناتى نامىدىكى مەملىكەتنى قۇردى. بۇمىن مەملىكەتنىڭ خاقانى بولدى. بۇنىڭغا مىسال كەلتۇرۇش ئۈچۈن يادىكارلىقتىكى تېكىستكە مۇراجەت قىلىمىز: **«ئېچۇمىس- ئاپامىز بۇمىن قاغان تورت بۇلۇڭىغ قىسمىس، يىغمىس، يايمىس، باسمىس، ئول قان يوق بولتۇقدا كىسرىبى ئىچغىنمىس، قاچشىمىس».**

(بىزنىڭ ئاتا بوۋىمىز بۇمىن خاقان (دۇنيانىڭ) تورت تەرەپنى قىستى، ژىغدى، كەڭەيتتى، (بېقىنمىغانلارنى) باستۇردى. ئۇ خاقان ئولگەندىن كېيىن ھالسىرىدى، ھەر ياققا قاچتى).

يادىكارلىقتىكى فاكتلارغا قارىغاندا، تۈركىي قەبىلىلەر تابغاش قەبىلىلىرىگە 632- ژىلدىن 682- ژىلغىچە بېقىندى بولغان. يادىكارلىقتا بۇ توغرىلىق مۇنداق دېيىلگەن: **«تۈرك بۇدۇن ئولتى، ئالقىنتى، يوق بولتى، تۈرك بۇدۇن يېرىنتە بود قالمادى»** (يەنى تۈركىي خەلقى ئولدى، ئاجىزلاشتى، يوق بولدى، تۈركىي خەلقى يېرىدە ھېچ نەرسە قالمىدى).

مويىنچور يادىكارلىغىنىڭ باش تەرىپىدە بىلگې خاقانىنىڭ ئېتى ۋە خىزمىتى ھەققىدە خېلىلا سوز بولىدۇ. ئۇ ناھايىتى ئېقىللىق، خەلقچىل خاقان بولغان. بۇنىڭ ۋاقتىدا باشقا ياقلارغا كوچۇپ، ئولتۇراقلاشقان تۈركىي قەبىلىلىرى ئوز ژۇتىغا قايتىپ كەلدى.

«ئۇزۇم قۇتىم بار ئۈچۈن قاغان ئولۇرتىم، قاغان ئولۇرىپ، چوغاي بۇدۇنىغ باي قىلتىم، ئاز بۇدۇنىغ ئو كوش قىلتىم». (يەنى ئوز ئابرويۇم بولغىنى ئۈچۈن خاقان بولدۇم. خاقان بولۇپ، خەلقنى باي قىلدىم، ئاز خەلقنى كوپ قىلدىم)- دېيىلىدۇ يادىكارلىقتا. ھەقىقەتەنمۇ بىلگې خاقان تۈركىي خاقاناتلىغىنى كۈچەيتىشتە كوپ ئىشلارنى قىلدى. كوپ ئوتمەي كۈلتېگىنمۇ دۇنيادىن ئوتتى. بۇلار ئولگەندىن كېيىن قەبىلىلەر بىرى بىلەن بىرى ئۇرۇشۇپ، ئەل ئىچىدە كوتۇرۇلۇشلەر كوپەيدى. مانا موشۇ مەزگىلدە مويىنچور باشچىلىغىدىكى ئۇيغۇرلار تۈركلەرگە قارشى ژۇرۇش باشلىدى. شۇنداق قىلىپ، تۈركىي خاقاناتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى خاقانى ئۇزمىش تېگىنمۇ ئولتۇرۇلدى. ئەندى ئەلنى باشقۇرۇش ئۇيغۇر قەبىلىرىگە ئوتتى. دەسلەپتە، بىر نەچچە ژىل، ژۇتنى مويىنچورنىڭ دادىسى كۈل بىلگې باشقۇردى.

يادىكارلىقتا ئۇيغۇرلارنىڭ ئىككى تاغ ئارىسىدا سېلېڭگە دەرياسى بويىدا ماكانلىغانلىغى توغرىلىق سوز بولىدۇ. مانا موشۇ يەرلەردە ئون ئۇيغۇر، توققۇز ئوغۇزلار بولغان. شۇ چاغدا ئۇيغۇرلار بىلەن بىللە قىپچاقلارمۇ ياشىغان. ژۇقۇرىدا تەكرارلانغاندەك، 745 ژىلدىن بۇيان خاقان بولۇپ كەلگەن تۈركىي خاقانى غۇلايدۇ.

«ئوزمىش تېگىن قان بولمىس، قوي ژىلقا يورىدىم. ئىكىنتى سوڭۇس ئىلىڭ ئىككى ئاي ئالتى ياڭىقا توقىدىم. ئوزمىش تېگىنىگ يورىدىم. ئىكىنتى سوڭۇس ئىلىڭ ئىلكى ئاي بولتى»- يەنى ئوزمىش تېگىن خان ئىدى. قوي ژىلى ئاتلاندىم. ئىككىنچى ئۇرۇش ئالدىنقى ئاينىڭ ئالتە يېڭىدا بولدى. ئوزمىش تېگىننى تۇتتۇم. تۈركىي خەلقى ئۇنىڭدىن ئېرى (بىر يولى) يوق بولدى» دېيىلىدۇ يادىكارلىقتا. شۇنداق قىلىپ، دادىسى ئولگەندىن كېيىن مويىنچور خاقان بولدى.

مويىنچور ئوزمىش تېگىننى يەڭگەندىن كېيىن ئۈچ قارلۇققا ھوجۇم باشلىدى. مويىنچور بۇ ئۇرۇشتا خەلىققە ۋە ئۇلارنىڭ مال- مۈلكىگە تەگمىدى. ئۇنىڭدىن كېيىن مويىنچور تاردۇش، تولىس قەبىلىلىرى بىلەن سوقۇشۇپ، ئۇلارنىمۇ ئوزىگە بويسۇندۇردى.

يادىكارلىقتا ئۈچ قارلۇقنى، چىكلەرنى، تۇرگېشلەرنى، تاتارلارنى ۋە ئوغۇزلارنى ئوزىگە بېقىندۇرغىنى توغرىلىق بىر تالاي سوز بولىدۇ. ئۇ سېلېڭگە دەريالىرىغىچە يەتتى. مويىنچور مانا شۇ يەردە، دەريا بويىغا **بايبالىق** شەھىرىنى سالدۇردى. ئۇيغۇر مانا شۇ يەرلەرنى ماكانلىدى.

يادىكارلىقنىڭ ژۇقۇرى تەرىپىدە بەلگۈ ۋە ئاي بىلەن كۈن ئەكس ئېتىلگەن. ئالىملارنىڭ كوپچىلىگى بۇ بەلگۈلەرنى ژۇم بەلگۈلىرىگە ئوخشىتىدۇ. بەلگۈدىن كېيىن: **«بۇنى ياراتىمغا بوكې تۇتام»**- دېگەن سوزلەر يېزىلغان. بۇنى ئالىم گ. رامستېدت: «بۇ مېنىڭ بۇيرۇغىم ۋە كورسەتمەم بويىچە قىلىنغان»- دەپ ئوقىدى. بىز بولساق ئۇنى باشقىچە: «بۇنى ياراتقان- بوكې تۇتۇم»- دەپ چۈشىنىمىز، يەنى بوكې تۇتۇم ئادەمنىڭ ئىتى دەپ بىلىمىز. بۇنىڭدىن شۇنداق خۇلاسە چىقىدۇ: «بۇنى ئورناتقان (ياسىغان بوكې تۇتۇم) دېگەن ئادەم بولىدۇ.

بىز ئوزىمىزنىڭ موشۇ قىسقا ماقالىمىزدا، يادىكارلىقنىڭ تارىخى ھەققىدە قىسقىچە مەلۇمات بېرىش بىلەنلا چەكلەندۇق. ئۇنى چوڭقۇر تەكشۇرۇش كېلەچەكتىكى ۋەزىپە. چۈنكى بۇ يادىكارلىق پەقەت ئۇيغۇر تىلىنىڭلا ئەمەس، شۇنىڭ بىلەن بىللە ئوغۇز ۋە قىپچاق قەبىلىلىرىگە كىرىدىغان كوپىنچە تىللارنىڭ تارىخىنى تەكشۇرۇپ بىلىشكە ئىمكانىيەت بېرىدىغان بېباھا غەزىنىلەرنىڭ بىرىدۇر.

ع. ئايداروۋ،

فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى.

ئۇلۇق يازغۇچىنىڭ مۇزېيى - ئۆيى

مەشھۇر قازاق سوۋېت يازغۇچىسى، ئالىم ۋە جەمىيەت ئەربابى مۇختار ئومارخان ئوغلى ئەۋېزوۋ مۇزېيىنىڭ ئېچىلغىنىغا بۇ ژىل نويابىردا 20 ژىل تولدى. بىز بۇ ئۇلۇق ئىنسان بىلەن 1961—ژىلى ۋىدالاشقان ئېدۇق. ئۇنىڭ ئىسمىنى ئەبەدىيلەشتۈرۈش مەخسىتىدە قازاقستان ھۆكۈمىتىنىڭ قارارىغا بىنائەن يازغۇچى ئون ژىل ياشىغان بۇ قۇتلۇق دەرگاھ ئەدەبىي— خاتىرە مۇزېيىگە ئايلاندۇرۇلغان ئېدى. ئۇ، جۇمھۇرىيەت پەنلەر ئاكادېمىيەسى ئەدەبىيات ۋە سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ ئىلمىي مەھكىمىسى سۈپىتىدە پائالىيەت قىلىدۇ.

ئۇ قازاقستان ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئابايشۇناسلىق ۋە قازاق ئېغىز ئەدەبىياتىدىن ئۇزۇن ژىللار دەرىس بەردى. جۇمھۇرىيەت پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ ئاكادېمىگى بولۇپ سايلىنىپ، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ فولكلور بۆلۈمىنى باشقۇردى. مانا شۇ دەۋرلەردە ئەۋېزوۋ رەھبەرلىگىدە «ئېرتېگىلەر»، «باتۇرلار جىرى»، «غاشىق جىرلار» ناملىق ئەسەرلەر يورۇققا چىقتى. كېيىنرەك قازاق ئەدەبىياتىنىڭ ئالتە توملۇق تارىخى مەيدانغا كەلدى. ئۇنىڭ بىرىنچى تومى «قازاق خەلىق ئېغىز ئەدەبىياتى» دېگەن نام بىلەن 1960— ژىلى ئەۋېزوۋنىڭ بىۋاستە قاتنىشى بىلەن نەشىر قىلىندى.

شۇ دەۋردە ئالىم ئەمگىگىنىڭ ئاساسىي ساھاسى بولغان ئابايشۇناسلىق يەنى سوۋېت پەنگە زور يېڭىلىق ئېلىپ كەلدى. ئۇلۇق يازغۇچى ئۇزۇن ژىللىق تەتقىقاتلىرىنى بىر ئىزغا سېلىپ، ئۇرغۇنلىغان مونوگرافىيەلەر يازدى. تالانتلىق ئالىمنىڭ بۇ ئەمگەكلىرى ئوتتۇرا ئازىيە ۋە قازاقستانغا بىۋاستە مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، تۈركىي خەلقلەر تارىخىمۇ خېلە دەرىجىدە دائىر بولغان ئېدى.

5—7— ئەسىرلەرگە ئائىت ئورخون— يېنىسېي يادىكارلىقلىرىدىن تارتىپ، ئۇنىڭدىن كېيىنكى دەۋرلەردىكى ئەدەبىي مىراسلارنى ئۆگىنىشتە م. ئەۋېزوۋ تەتقىقاتلىرىنىڭ ئەھمىيىتى زور بولدى.

ئەۋېزوۋ مۇزېيى يازغۇچى قالدۇرۇپ كەتكەن مىراسلارنى، ئارخىۋ غەزنىسىنى تولۇق تەتقىق قىلىشقا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرىدۇ. يازغۇچىنىڭ قىزى لەيلە ئەۋېزوۋا رەھبەرلىگىدە ئىشلەۋاتقان بىر گۇرۇپپا ئالىملار ئەۋېزوۋشۇناسلىق بىلەن جىددىي شۇغۇللانماقتا. بۇ خۇسۇستا ئارخىۋ ھۆججەتلىرىدىن كەڭ پايدىلىنىش ئەمەلگە ئاشۇرۇلماقتا. «م. ئو. ئەۋېزوۋنىڭ ئىجادى بويىچە تەقرىزلەر كۆرسەتكۈچى» (1972)، «مۇختار ئەۋېزوۋ ئەسەرلىرىنىڭ ئون ئىككى توملۇق مەجمۇئەسى» (1967—1969)، «ئەۋېزوۋنىڭ قولىيازما مىراسى» (1977) چىقىرىلدى؛ 1979 —ژىلدىن بېرى 20 توملۇق ئەسەرلەر توپلىمى نەشىردىن چىقىشقا باشلىدى. ھازىر ئۇنىڭ 13 تومى كىتاپخانلارغا ھاۋالە قىلىندى. ئەندى ئاكادېمىك يازغۇچىنىڭ ئىلمىي ئەسەرلىرىنى تولۇق نەشىر قىلىش قولغا ئېلىنماقتا.

مۇزېي— ئۆيى شەرىق ئارختېكتۇرىسى ئۈلگىسىدە سېلىنغان ئىككى قەۋەتلىك ھەشەمەتلىك ئىمارەت بولۇپ، ئۇنىڭ چىرايلىق 9 زالى بار.

ئۆينى لايىھەلەش ئىشىغا يازغۇچى بىۋاستە قاتنىشىپ، ئۆز مەسلىھەتلىرىنى بەرگەن. مۇزېي ئۇلۇق يازغۇچىنىڭ ھايات يولى، قازاق ئەدەبىياتىنىڭ تارىخىدىن جىق مەلۇمات بېرىدۇ.

ئۇلۇق ئەدىپنىڭ ئون ژىل جەريانىدا ئىجادىغا ئىلھام بەرگەن ۋە قولايلىق جاي بولغان بۇ دەرگاھتا يازغۇچىنىڭ ئىش كابىنېتى ئايرىم بولۇپ، ئۇنىڭ بارلىق تاملىرىغا جايلاشقان شكافلاردا يازغۇچىنىڭ ئۆز قولى بىلەن تىزىلغان تۆرت مىڭغا يېقىن كىتاپلىرى ساقلانماقتا. بۇ يەردە غەرىپ ۋە شەرىق ئەدىپلىرىنىڭ دۇنياغا تونۇلغان ئەسەرلىرى ژىغىلغان. قايسى كىتاپنى ئاچسىڭىز، يازغۇچىنىڭ قول تامغىلىرى بىلەن سالغان بەلگۈلىرىنىڭ گۇۋاچىسى بولىسىز.

سۈرەتتە: مۇختار ئەۋېزوۋ مۇزېيىنىڭ سىرتقى كۆرۈنۈشى.

مۇندا ئاباي ئەسەرلىرىنىڭ ئەسلى نۇسخىسى— مۇرسەيىت قولىيازمىسى، چ. ۋەلىخانوۋنىڭ 1904—ژىلى پېتېربۇرگتا نەشىر قىلىنغان ئەسەرلىرى، ئىبراي ئالتىنسارىننىڭ قازاق باللىرىغا بېغىشلاپ 1879—ژىلى چىقىرىلغان دەسلەپكى دەرىسلىگىمۇ بار. شۇنداقلا 19—ئەسىرنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدا قازاندا بېسىلغان قازاق يازما ئەدەبىياتى بىلەن فولكلورىغا ئائىت كىتاپلار، يازغۇچىنىڭ دەسلەپكى ئەسەرلىرى بېسىلغان ژۇرناللار، ئۇنىڭ قويۇن دەپتەرلىرىنىمۇ كۆرۈش مۇمكىن.

مۇزېينى زىيارەت قىلغۇچىلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيدۇ. زىيارەتچىلەرنىڭ، چەت ئەللىك مېھمانلارنىڭ ئىللىق سۆزلىرى يېزىلغان دەپتەرلەرنىڭ ئۆزى 6 توم بولغان. ئىللىق لەۋزىنى قالدۇرغانلار ئارىسىدا «ۋەتەن» جەمىيىتىنىڭ مېھمىنى سۈپىتىدە قازاقستانغا كەلگەن ۋەتەنداشلارنىڭ ئىسىملىرى ئۇچرايدۇ. ئۇلاردا مۇختار شەنىگە ئېيتىلغان ئىللىق سۆزلەر كۆپ. مەسىلەن، فرانسۇز خەلقىنىڭ ئاتاقلىق جەمىيەت ئەربابى لۇئى ئاراگون: «قازاق خەلقى نېمە دېگەن قۇدرەتلىك، نېمە دېگەن تالانتلىق خەلق. بىز بۇ خەلق ھەققىدە ئىلگىرى كام بىلگەنلىگىمىزگە ئوكۇنىمىز. بەدىي جەھەتتىن ژۇقۇرى، ھەر كىمنى بىر تەۋرىتىپ تاشلايدىغان ئەجايىپ «ئاباي» رومانى ئارقىلىق بىز قازاقلارنىڭ ھاياتى بىلەن ياخشى تونۇشتۇق.»

ئاتاقلىق مىسىر شائىرى ئابدۇراخمان ئەل جامىي ئۆزىنىڭ تەسىرلىك بىر شېئىرىنى م. ئەۋېزوۋقا بېغىشلىغان. پاكىستان شائىرى فايىز ئەخمەت فايىز، ئىتالىيەلىك رېناتو گۇتتۇزو، كۇبالىق خۋاگىن گ. سانتانا، ۋېنېسۇئېلالىق رامون ئوردانېتا، ۋېيتنام يازغۇچىلىرى بىلەن تۈركىيەلىك مېھمانلارمۇ سەمىمىي سۆزلىرىنى يېزىپ قالدۇرغان.

ئىنسانىيەت جەمىيىتىنىڭ ئومۇمىي مەنپەئىتى بولغان تىنچلىق بىلەن خەلقلەر دوستلۇغىغا تىلەكداش چەت ئەللىك مېھمانلارنىڭ م. ئەۋېزوۋ مۇزېيىدىن ئالغان تەسىراتلىرى شۇنداق بولسا، ئۆز خەلقىنىڭ ئۇلۇق مۇتەپەككۇر يازغۇچىسىغا مىننەتدارلىغى تېخىمۇ چەكسىزدۇر، ئەلۋەتتە.

نارىمان مۇقامېتقان ئوغلى.

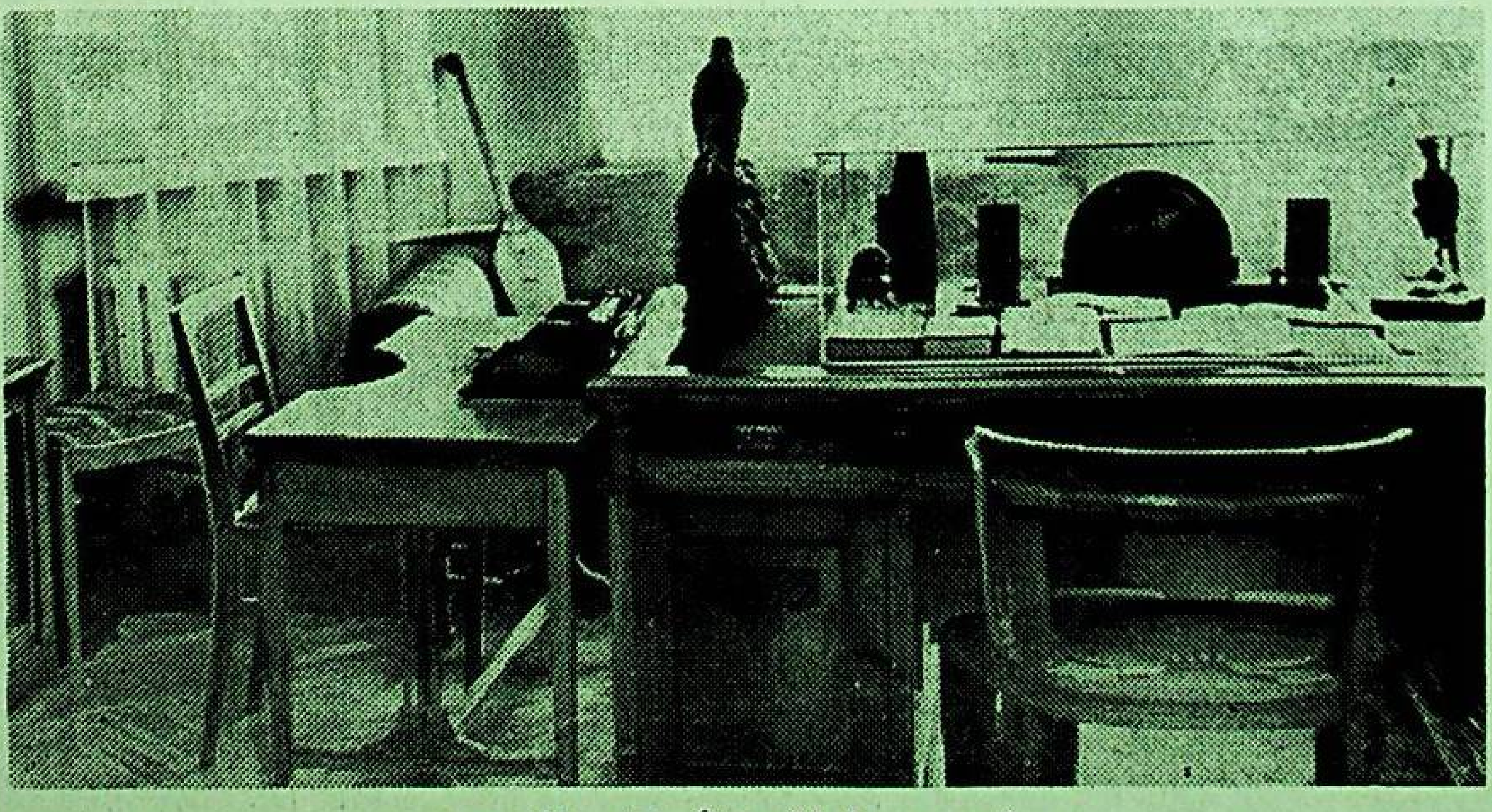

سۈرەتتە: يازغۇچىنىڭ ئىش كابىنېتى.

ئوقۇماقنىڭ ئەرتە—كەچلىگى يوق

Уйғурчә (басма)	Уйғурчә (язма)	Латинчә	Әрәпчә	Уйғурчә (басма)	Уйғурчә (язма)	Латинчә	Әрәпчә
Aa	Aa	Aa	ئا	Өө	Өө	Өө	ئۆ
Әә	Әә	Әә	ئە	Пп	Пп	Pp	پ
Бб	Бб	Bb	ب	Рр	Рр	Rr	ر
Вв	Вв	Vv	ۋ	Сс	Сс	Ss	س
Гг	Гг	Gg	گ	Тт	Тт	Tt	ت
Ғғ	Ғғ	Ğğ	غ	Уу	Уу	Uu	ئۇ
Дд	Дд	Dd	د	Үү	Үү	Üü	ئۈ
Ее	Ее	Ee	ې	Фф	Фф	Ff	ف
Ёё	Ёё			Хх	Хх	Xx	خ
Жж	Жж	Zz	ژ	Һһ	Һһ	Hh	ھ
Җҗ	Җҗ	Çç	ج	Цц	Цц		
Зз	Зз	Zz	ز	Чч	Чч	Cc	چ
Ии	Ии	Ii	ى	Шш	Шш	Şş	ش
Йй	Йй	Ji	ي	Щщ	Щщ		
Кк	Кк	Kk	ك	Ьь	ь		
Ққ	Ққ	Qq	ق	Ъъ	ъ		
Лл	Лл	Ll	ل	Ыы	ы		
Мм	Мм	Mm	م	Ээ	Ээ		
Нн	Нн	Nn	ن	Юю	Юю		
Ңң	Ңң	Ꞑꞑ	ڭ	Яя	Яя		
Оо	Оо	Oo	ئو				

قىسقا خەۋەرلەر

خىتاي يازغۇچىلىرى بىلەن ئۇچرىشىش

موسكۋادا چىقىدىغان «لىتېراتۇرنايا گازېتا» («ئەدەبىيات گېزىتى») نىڭ كېيىنكى بىر سانىدا، سوۋېت شەرىقشۇناس ئالىملىرىنىڭ بىر گۇرۇپپىسى خىتاي يازغۇچىلىرى گې باۋ چېيەن ۋە گاۋمەن بىلەن ئۇچراشتى، دېگەن خەۋەر بېرىلدى. ئۇلار سوۋېت ئەدەبىياتىنى چەت تىللارغا تەرجىمە قىلغۇچىلارنىڭ خەلىق ئارا كونفېرېنسىيەسى قاتناشچىلىرى ئېدى.

ئۇچرىشىشتا خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ س س س ر دىكى ئەلچىسى يەن شاۋ چېيەن ئىشتىراك قىلغان. گې باۋ چېيەن گېزىتنىڭ مۇخبىرى بىلەن بولغان سوھبەتتە: «كونفېرېنسىيەگە قاتناشقانلىغىم ئۈچۈن ئىنتايىن خۇشالمەن، چۈنكى پىكىر ئالماشتۇرۇش سوۋېت كىتاپلىرىنى بەدىي تەرجىمە قىلىشتىن ئىبارەت ئومۇمىي ئىشىمىزغا ئىنتايىن پايدىلىق بولغۇسى»، دېگەن پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويغان.

سوۋېت خىتايشۇناسلىرى بىرلەشمىسىنىڭ شۆبىسى

قازاقستان تېلېگراف ئاگېنتلىغىنىڭ خەۋىرى:

جۇمھۇرىيىتىمىزدە خىتاينىڭ تارىخىنى، ئىختىسادى بىلەن مەدەنىيىتىنى تەتقىق قىلىش بىلەن شۇغۇللىنىپ ژۈرگەن ئىلمىي مەھكىمىلەر، بىلىم يۇرتلىرى، مەدەنىيەت ۋە باشقا مەھكىمىلەر بىلەن تەشكىلاتلار ۋەكىللىرىنىڭ قازاقستان پايتەختىدە ئۆتكۈزۈلگەن قۇرۇلتايىدا سوۋېت خىتايشۇناسلىرى بىرلەشمىسىنىڭ قازاقستان جۇمھۇرىيەتلىك شۆبىسى ئۇيۇشتۇرۇلدى.

شۆبە خىتايشۇناسلىق ساھاسىدىكى ئىلمىي ۋە تەشۋىقات ئىشلىرىغا، خىتايشۇناسلار ئارىسىدىكى ئۆز ئارا تەشكىلىي مۇناسىۋەتلەرنى مۇستەھكەملەشكە ياردەم قىلىدۇ. ئۇ، خىتاينىڭ تارىخى، ئىختىسادى ۋە مەدەنىيىتىنى تەتقىق قىلىش ساھاسىدىكى ئىلمىي مەھكىمىلەرنىڭ ئىشىنى ياخشى يولغا سېلىش بىلەن بىللە سوۋېت خىتايشۇناسلىرى بىرلەشمىسى دائىرىسىدە سوۋېت ۋە خىتاي خەلقلىرى ئارىسىدىكى دوستلۇق ۋە ئۆز— ئارا چۈشىنىش روھىنى كۈچەيتىشكە ياردەم بەرگۈسى.

تەھرىر ھەيئىتى.

تەھرىراتنىڭ ئادرېسى: 480091، ئالمۇتا شەھرى، فورمانوۋ كوچىسى، 88. تېلېفونلار: 82—60—62، 85—39—62. گېزىت—ژۇرنال نەشرىياتىدا نەشىر قىلىندى. ئىندېكس— 72877.